

Tatjana Ristanović

KONCEPTUALIZACIJA KORONAVIRUSA U ONLINE NOVINSKIM ČLANCIMA NA BOSANSKOM, HRVATSKOM I SRPSKOM JEZIKU

Pandemija koronavirusa koja je izbila u Wuhanu krajem 2019. godine imala je daleko-sežne posljedice po cijeli svijet. Kako doslovno tako i metaforički, svijet se našao u ratu protiv koronavirusa. Metafora rata i metaforički jezički izrazi kao što su *naći se na prvoj liniji odbrane*, *boriti se*, *nevidljivi neprijatelj* preplavili su medije. Metafora rata postala je neizostavni koncept u diskursu svjetskih zvaničnika i služila im je kao dio scenarija pomoću kojeg su legitimirali i optimirali mjere koje su provodili s ciljem zaštite ljudi i spašavanja života.

Ovaj se rad bavi analizom metaforičkih jezičkih izraza koji se odnose na koronavirus. Budući da je metafora ne samo jezički fenomen nego i kognitivni, ti metaforički jezički izrazi ukazuju na postojanje konceptualne metafore. Dakle, radi se o analizi na dva nivoa: lingvističkoj i kognitivnoj. Korpus istraživanja se sastoji od tri potkorpusa: jedan je na bosanskom, drugi na hrvatskom, a treći na srpskom jeziku. Prvi potkorpus čine online članci iz Večernjeg lista, drugi online članci iz Dnevnog avaza i Oslobođenja, a treći su iz Nezavisnih novina.

Cilj rada jeste utvrditi dominantnu konceptualizaciju koronavirusa u gore navedenim člancima. Pristup radu je kognitivni, a metoda analize je konceptualna teorija metafore. Za provjeru metaforičkih jezičkih izraza koristit ćemo MIPVU proceduru koju je osmislila grupa autora s Vrije univerziteta (vidi Steen i sar., 2010, str. 25–26).

Za potrebe istraživanja formulisana su tri istraživačka pitanja. Rezultati istraživanja su u skladu s očekivanjima. U dva navedena potkorpusa dominantna je konceptualizacija koronavirusa kao neprijatelja, dok je u jednom potkorpusu dominantna konceptualizacija koronavirusa kao sile.

Ključne riječi: *koronavirus, scenarij, konceptualna metafora, metaforički jezički izraz, teorija konceptualne metafore*

1. UVOD

Kako smrt tako je i bolest oduvijek bila inspirativni prirodni fenomen čije je razumijevanje i objašnjenje tražilo uporište u metaforičkom izrazu. U zavisnosti od konceptualnog okvira unutar kojeg su upotrijebljeni, ti su fenomeni, iako u suštini slični, doživljavani na različite načine. Upravo u načinu na koji ljudi doživljavaju svijet, utjelovljeno je polazno uporište konceptualne metafore. U obzir treba uzeti i kulturne razlike u doživljavanju svijeta kao i ostale faktore koji utiču na izbor metafora u diskursu (vidi Kövecses, 2009, str. 11). Metafora je moćno retoričko sredstvo koje Aristotel (1966, 28) definiše kao “prenošenje izraza s jednog predmeta na drugi, i to ili s roda na vrstu, ili s vrste na rod, ili s vrste na vrstu, ili, najzad, na osnovu analogije”. Međutim, još dosta vremena je prošlo dok metafora, razvojem konceptualne teorije metafore¹, čiji su idejni tvorci Lakoff i Johnson u revolucionarnom djelu *Metaphors We Live By*, objavljenom 1980. godine, nije dobila drugačije tumačenje.

Suštinska razlika između tradicionalnog poimanja metafore i konceptualne teorije metafore jeste da je metafora prisutna ne samo u jeziku nego i u svakodnevnom životu (vidi Lakoff i Johnson, 2003, str. 3). Prema CMT, metafora počiva ne samo u jeziku nego i u mislima (vidi Kövecses, 2016, str. 16). Konceptualna metafora je “shvatanje jedne konceptualne domene² na osnovu druge konceptualne domene”³ (Kövecses, 2010, str. 4). Osim konceptualne metafore, i konceptualna metonimija igra veoma važnu ulogu u ljudskim kognitivnim aktivnostima. Metonimija je “kognitivni proces u kojem jedan konceptualni entitet, prijenosnik, obezbjeđuje mentalni pristup nekom drugom konceptualnom entitetu, cilju unutar samog dome- na ili idealiziranog kognitivnog modela (ICM).”⁴ (Ibidem, str. 173).

Kada je u pitanju konceptualna metafora, treba napraviti razliku između konceptualne metafore i metaforičkih jezičkih izraza. Hajdarević i Periša

¹ Dalje u radu: CMT (Conceptual Metaphor Theory).

² Konceptualna domena je bilo koja koherentna organizacija iskustva (vidi Kövecses, 2010, str. 4).

³ “Metaphor is defined as understanding one conceptual domain in terms of another conceptual domain.”

⁴ “Metonymy is a cognitive process in which one conceptual entity, the vehicle, provides mental access to another conceptual entity, the target, within the same domain, or idealized cognitive model (ICM).”

(2015, str. 285) naglašavaju da su metaforički jezički izrazi manifestacije konceptualnih metafora u našem umu. Charteris-Black (2019, str. 15–16) se bavi kritičkom analizom metafore (engl. CMA)⁵. Ta se analiza oslanja na skup lingvističkih koncepata koji omogućavaju identifikaciju načina pomoću kojeg jezik suptilno utiče na mišljenje i stavove, te, u konačnici, oblikuje mitove i ideologije. CMA uključuje analizu okvira, alegorije i scenarija (vidi Charteris-Black 2019). “Kada se nešto neprekidno predstavlja na isti način tako da postane utvrđeni način razmišljanja o nečemu, onda ono stvara okvir⁶; imenicu; društveno utvrđenu perspektivu nečeg.”⁷ (Charteris-Black 2019, str. 16)

Musolff (2016, str. 30) objašnjava termin scenarij kao skup pretpostavki, koje kompetentni članovi diskursne zajednice dijele o prototipičnim elementima nekog koncepta, kao i etičkim procjenama tog koncepta.

Krajem 2019. godine u kineskom gradu Wuhanu izbila je pandemija koronavirusa, koja je, poprimivši globalne razmjere, proglašena pandemijom. Pandemija virusa COVID-19 mobilizirala je razne metaforičke izraze u medijima, kojima se taj novi i, u ovom slučaju, potpuno nepoznat virus, pokušavao objasniti. Na osnovu tih metaforičkih jezičkih izraza mogu se uočiti odgovarajuće konceptualne veze, među kojim je dominantna konceptualna metafora LIJEČENJE OD KORONAVIRUSA JE RAT⁸.

Pomoću metafore aktiviraju se okviri koji utiču na ljudsku interpretaciju stvarnosti, na način njihovog razmišljanja i djelovanja u svijetu (vidi Charteris-Black, 2019, str. 17). Okvir rata, koji dominira u konceptu izvješćavanja o koronavirusu, sa jedne strane, skriva određene aspekte, kao što su aspekt slobode i mogućnost izbora, dok, sa druge strane, naglašava ulogu države i ličnu odgovornost samih građana. Ipak, s ciljem izbjegavanja isticanja negativnih aspekata pandemije, treba naglasiti i mogućnosti drugačijeg koncepta uokvirivanja stvarnosti. To se može postići posezanjem za

⁵ Critical Metaphor Analysis

⁶ Engl. Frame

⁷ “When something is continually represented in the same way so that it becomes the established way of thinking about something, it creates a frame, a noun: a socially shared perspective on something.”

⁸ Metafora verificirana u *Master metaphor list* kao “TREATING ILLNESS IS FIGHTING A WAR” (Lakoff i sar., 1991, str. 176)

metaforom sporta koja, kao i metafora rata, naglašava aspekte poraza, ali i aspekte pobjede.

Cilj rada jeste ispitati upotrebu konceptualne metafore u novinskom korpusu na bosanskom, hrvatskom i srpskom jeziku, korištenjem kognitiv-nolingvističke teorije konceptualne metafore. Također, cilj rada jeste izdvojiti izvorne domene koje se koriste za konceptualizaciju novog virusa COVID-19.

Korpus se sastoji od 150 online članaka, podijeljenih na tri potkorpusa. Prvi potkorpus čine online članci iz Večernjeg lista, drugi čine online članci iz Dnevnog avaza i Oslobođenja, a treći su iz Nezavisnih novina. Korpus je prikupljan u periodu od marta do novembra 2020. godine.

Pristup radu je kognitivni, a metoda za analizu je konceptualna teorija metafore. Po uzoru na Charteris-Blacka (2004, str. 34), upotrijebljena metodologija se sastoji od tri faze. Prva faza je identifikacija metafore. Nakon identifikacije metafore na jezičkom nivou slijedi prepoznavanje konceptualnih veza, odnosno tumačenje metaforičkih jezičkih izraza, koji upućuju na postojanje određene konceptualne metafore. Finalna faza jeste objašnjenje metafore u kontekstu njenog retoričkog efekta.

Kako bi provjera metafore bila empirijski potkrijepljena, osim metodologije Charteris-Blacka (2004) koristit ćemo i MIPVU (A manual for identifying metaphor related words), proceduru koju je osmislila grupa autora (Steen i sar., 2010, str. 25–26). Procedura se sastoji od pet koraka, odnosno šest, ako se radi o novonastaloj riječi. Od navedenih koraka odstupali smo u smislu da nismo analizirali sve potencijalne metaforičke jezičke izraze nego samo one usklađene s naslovom rada.

Ono što bi mogao biti problem kada je u pitanju korpus jeste sam jezik korpusa koji je na bosanskom, hrvatskom i srpskom jeziku. MIPVU je procedura koja je osmišljena za korpus na engleskom jeziku, pa su u skladu s tim i rječnici za analizu kao što su Macmillan, Longman i OED, predloženi za englesko govorno područje. Budući da se navedeni rječnici ne mogu koristiti za analizu našeg korpusa, koristit ćemo bosanski, hrvatski i srpski rječnik, zavisno od jezika na kojem je korpus pisan. Za analizu prvog potkorpusa, koristili smo Školski rječnik hrvatskog jezika online. Za analizu drugog potkorpusa, koristili smo rječnik iz 2007. godine, autora Čedić i

saradnici. Za analizu trećeg potkorpusa, koristili smo rječnik iz 2007. godine, čiji su autori Vujančić i saradnici. Suština analize je ista, a budući da se radi o vijestima, prihvatili smo sljedeće mišljenje: “Lingvistička identifikacija metafore u novinskim člancima prilično je nedvosmislena. Da bi se shvatilo značenje teksta u novinama, dovoljno je opće znanje o svijetu, budući da su specijalizirani izrazi rijetki, a sam diskurs je koherentan.”⁹ (Steen i sar., 2010, str. 59)¹⁰

Istraživačka pitanja:

1. Koji aspekti metaforičkog preslikavanja dominiraju u online člancima na bosanskom, hrvatskom i srpskom jeziku kada su u pitanju izvještaji o virusu COVID-19 ?
2. Da li su metafore rata najzastupljenije u navedenim člancima i kakvu ulogu iste imaju prilikom formiranja javnog mnijenja?
3. Koje su izvorne domene najzastupljenije prilikom izvještavanja o virusu COVID-19 i s kojim ciljem?

2. ANALIZA REZULTATA IZ VEČERNJEG LISTA

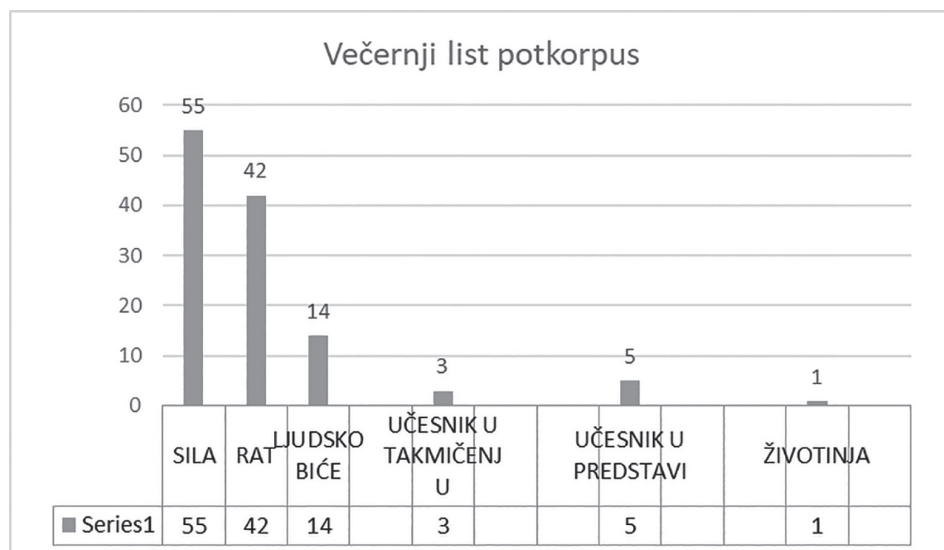
Koristeći navedenu proceduru na lingvističkom nivou, u ovom potkorpusu identificirali smo 120 metaforičkih jezičkih izraza a njihovo postojanje ukazuje na manifestaciju sljedećih konceptualnih metafora: KORONAVIRUS JE SILA, LIJEČENJE OD KORONAVIRUSA JE RAT¹¹, KORONAVIRUS JE LJUDSKO BIĆE, KORONAVIRUS JE UČESNIK U TAKMIČENJU, KORONAVIRUS JE UČESNIK U PREDSTAVI, KORONAVIRUS JE ŽIVOTINJA.

⁹“Linguistic metaphor identification in news is relatively straightforward. General world knowledge is sufficient to understand the meaning of a news text, specialized terms are rare and discourse is coherent.”

¹⁰ Sve citate teksta, korištene u ovom radu, sa engleskog je prevela autorica rada.

¹¹ TREATING ILLNESS IS FIGHTING A WAR (Lakoff i sar. 1991, p. 176)

Tabela 1

U potkorpusu Večernji list najzastupljenija je konceptualna metafora KORONAVIRUS JE SILA. Ona pripada kompleksnoj metafori “strukture događaja”¹² (engl. “Event Structure” metaphor) koja je shematična, a druga najčešća jeste LIJEČENJE OD KORONAVIRUSA JE RAT. Potom slijede KORONAVIRUS JE LJUDSKO BIĆE i ostale koje su rijetko zastupljene kao što su KORONAVIRUS JE UČESNIK U PREDSTAVI, KORONAVIRUS JE UČESNIK U TAKMIČENJU i KORONAVIRUS JE ŽIVOTINJA.

Na shematičnu konceptualnu metaforu KORONAVIRUS JE SILA, najfrekventniju u potkorpusu, upućuju sljedeći metaforički jezički izrazi: *širenje koronavirusa, širiti, val, je buknuo, žarište koronavirusa*.

- (1) Činjenica je da je situacija što se tiče *širenja koronavirusa* izrazito nepovoljna. (*Večernji list*, 4. 08. 2020)
- (2) Gradilište na području ruskog Arktika postalo je *žarište koronavirusa*, zbog čega će dio zaposlenika uskoro biti premješten na kruzer, objavile su u petak vlasti. (*Večernji list*, 01. 05. 2020)
- (3) Rekao je da ako se to ne dogodi, “*covid-19 će postati endem u Velikoj Britaniji i drugdje, a imat ćemo val tijekom zime i ljeta te će virus biti dugo s nama*”. (*Večernji list*, 4b. 11. 2020)

¹² Metafora strukture događaja opisuje kako su događaji meforički shvaćeni (vidi Kövecses, 2010, str. 151).

(4) Međutim, koronavirus *je buknuo* u listopadu. (*Večernji list*, 4a. 11. 2020)

Metafora sile implicira uticaj prirodnih pojava na situaciju kao i legitimiranje mjera koje vlade donose na osnovu onog što pandemija “radi”. U tom smislu, pandemija je aktivna, a ljudi su pasivni.

Kada je u pitanju konceptualna metafora LIJEČENJE OD KORONAVIRUSA JE RAT, najčešći metaforički jezički izrazi koji upućuju na tu metaforu jesu: *borba protiv koronavirusa, pobijediti pandemiju koronavirusa, na prvoj crti, u prvom udaru, suprotstaviti se, zaduženi da se bore i uhvate u koštac s ovom pandemijom, u ratu smo, neprijatelj nam je nevidljiv, ali nije nepobjediv, borim s neprijateljem, proglašenjem pobjede*, između ostalih.

(5) Prema analizama, institucije se nisu baš dobro *suprotstavile* krizi prozročenoj koronavirusom, jer se sada sve na brzinu radi: kupovine, nabavke i donacije. (*Večernji list*, 16. 4. 2020)

(6) Nakon što je Federalno ministarstvo zdravstva proglasilo epidemiju, ministar Vjekoslav Mandić za N1 objašnjava kako to u praksi znači operativnije djelovanje svih onih koji su *zaduženi da se bore i uhvate u koštac s ovom pandemijom*, a znači i nove izvore financiranja iz Federalnog proračuna. (*Večernji list*, 18. 07. 2020)

(7) ‘*U ratu smo. Neprijatelj nam je nevidljiv, ali nije nepobjediv.*’, rekao je premijer Kiriakos Micotakis u obraćanju naciji. (*Večernji list*, 17. 3. 2020)

(8) Umorni su i zdravstveni djelatnici koji su više od pola godine *na prvoj crti* i rade danonoćno. (*Večernji list*, 4. 08. 2020)

(9) *U prvom udaru*, koji je doveo do sloma zdravstvenih sustava u mnogo razvijenijim i bogatijim zemljama od naše, mi smo po rezultatima bili među najboljima u Europi. . (*Večernji list*, 4. 08. 2020)

(10) Ovo je *duga borba* i još dugo će trajati s *valovima infekcije* kroz koje ćemo prolaziti. (*Večernji list*, 4. 08. 2020)

U primjeru (10) osim konceptualne metafore LIJEČENJE OD KORONAVIRUSA JE RAT možemo uočiti i konceptualnu metaforu KORONAVIRUS JE SILA. Tu pojavu upotrebe različitih domena u istom kontekstu

Charteris-Black (2011) naziva “ugniježđena metafora” (engl. “nested metaphor”).¹³

Uz gore navedene primjere nalazimo i druge primjere metaforičkih jezičkih izraza kao što je primjer koji slijedi.

(11) Jedan običan dodir, običan kašalj, može *ubiti*. Koronavirus *je stigao*, treba se zaštititi. (*Večernji list*, 21. 03. 2020)

U primjeru (11) metaforički jezički izraz *je stigao* upućuje na konceptualnu metaforu KORONAVIRUS JE LJUDSKO BIĆE koja je ontološka metafora. Personifikacija je oblik ontološke metafore. Ova konceptualna metafora pripada metaforičkom sistemu “veliki lanac bića”¹⁴ (engl. “Great Chain of Being”).

U prethodno navedenom primjeru možemo uočiti i konceptualnu metaforu LIJEČENJE OD KORONAVIRUSA JE RAT. I u ovom primjeru možemo prepoznati ono što Charteris-Black (2011) naziva “ugniježđena metafora”.

(12) Ovo će dugo trajati, *ovo nije utrka na stotinu metara, nego maraton* - rekao je ranije ministar zdravlja FBiH Vjekoslav Mandić. (*Večernji list*, 4a. 11. 2020)

(13) Situacija je pod kontrolom. *Utakmicu balansiranja između održavanja zdravlja i gospodarskih aktivnosti morat ćemo voditi* dok se ne dođe do cjepiva. (*Večernji list*, 28.a 10. 2020)

U primjerima (12) i (13) metaforički jezički izrazi ukazuju na manifestaciju konceptualne metafore KORONAVIRUS JE UČESNIK U TAKMIČENJU. Iako je rijetka u potkorpusu, metafora sporta, kao i metafora rata, naglašava isti koncept pobjede i poraza.

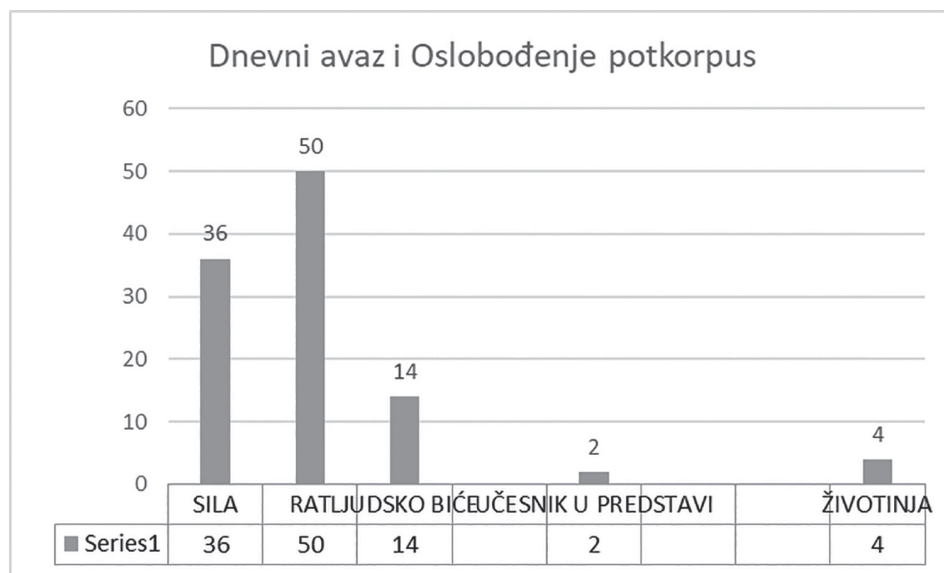
¹³ “Nested metaphor is the term that I have used to describe the rhetorical practice of placing a metaphor from one source domain with a metaphor from another source domain.” (Charteris–Black, 2011, str. 53) “Ugniježđena metafora je termin koji sam koristim da opišem retorički postupak u kojem se metafora iz jedne izvorne domene smješta u metaforu iz druge izvorne domene.”

¹⁴ Veliki lanac bića je metaforički sistem kojim se objašnjava kako su metaforički konceptualizirani objekti ili stvari u svijetu. (Kövecses, 2010, str. 151)

3. ANALIZA REZULTATA IZ DNEVNOG AVAZA I OSLOBOĐENJA

U obrađenom potkorpusu identificirali smo ukupno 106 metaforičkih jezičkih izraza, pri čemu su se izdvojile 3 vrste konceptualnih metafora: KORONAVIRUS JE SILA, LIJEČENJE OD KORONAVIRUSA JE RAT, i KORONAVIRUS JE LJUDSKO BIĆE. Osim tih, pojavljuju se i konceptualne metafore: KORONAVIRUS JE UČESNIK U PREDSTAVI i KORONAVIRUS JE ŽIVOTINJA.

Tabela 2

Ipak, u potkorpusu dominira konceptualna metafora LIJEČENJE OD KORONAVIRUSA JE RAT budući da skoro polovina metaforičkih jezičkih izraza ima rat kao izvornu domenu. Ako se baziramo na metaforičke jezičke izraze koji su najfrekventniji, iz ostatka teksta izdvajaju se izrazi: *borba s koronavirusom, prva linija odbrane, izazov 21. stoljeća, koji je pokorio svijet, da se s njim ne smije niko igrati, vodi bitku, borit ćemo se za svaki život kao da je naš vlastiti, pred virusom... na koljena su kleknule gotovo sve svjetske vlade, ratom protiv nevidljivog neprijatelja*. Naprimjer:

(14) Ovaj poduhvat još je jedan pokazatelj spremnosti zeničke bolnice, opremljenosti, stručnosti i posjedovanja svih kapaciteta i kadra da od-

govori svakom izazovu, pa i izazovu *21. stoljeća, koji je pokorio svijet.* (*Dnevni avaz*, 17. 4. 2020)

(15) Đikić je mišljenja da je ovaj virus izuzetno opasan *i da se s njim ne smije niko igrati.* (*Dnevni avaz*, 02. 07. 2020)

(16) *Pred virusom* koji zapravo niti po čemu nije toliko poseban, *na koljena su kleknule gotovo sve svjetske vlade.* (*Oslobođenje*, 29. 11. 2020)

(17) *Doktori su kao vojska*, spremamo se za *najgori scenarij*, ali u samoizolaciji i samodisciplini je spas. (*Dnevni avaz*, 23. 3. 2020)

U primjeru (17) pojavljuju se dva metaforička jezička izraza, a to su: *Doktori su kao vojska* koji je primjer izravne metafore¹⁵, koji, također, ukazuje na manifestaciju konceptualne metafore LIJEČENJE OD KORONAVIRUSA JE RAT. Drugi metaforički izraz *najgori scenarij* ukazuje na pojavu konceptualne metafore koja je rijetka u našem potkorpusu KORONAVIRUS JE UČESNIK U PREDSTAVI.

Pored najfrekventnije konceptualne metafore LIJEČENJE OD KORONAVIRUSA JE RAT u analiziranom potkorpusu nalazimo i metaforičke jezičke izraze koji upućuju na konceptualne metafore KORONAVIRUS JE SILA i KORONAVIRUS JE LJUDSKO BIĆE.

Konceptualna metafora KORONAVIRUS JE SILA pripada metafori strukture događaja i ima više izvornih domena budući da postoje različite vrste sila: sila gravitacije, magnetska sila, električna sila i mehanička sila (vidi Kövecses, 2010, str. 22). Sljedeći primjeri metaforičkih jezičkih izraza, koji ukazuju na manifestaciju konceptualne metafore KORONAVIRUS JE SILA, izdvajaju se iz ostatka teksta: *drugog vala pandemije, valovitog toka, žarišta širenja zaraze, prvi epicentar koronavirusa, past će nam zdravstveni sistem, suzbile širenje koronavirusa, covid-19 se širi brže.* Ovi metaforički jezički izrazi impliciraju konceptualizaciju koronavirusa kao katastrofe.

(18) Zato opcija *valovitog toka* ove pandemije nije isključena. (*Dnevni avaz*, 24. 4. 2020)

(19) Noćni klubovi i slična mjesta okupljanja mladih evidentna su *žarišta širenja zaraze.* (*Dnevni avaz*, 11. 8. 2020)

¹⁵ Vidi: "direct metaphor" (Steen i sar., 2010, str. 57).

- (20) Igualada je bio *prvi epicentar koronavirusa* u Kataloniji, s velikim brojem slučajeva prijenosa putem lokalne zajednice i s vrlo velikim brojem zdravstvenih radnika zaraženih i izoliranih. (*Dnevni avaz*, 27. 04. 2020)
- (21) *Past će nam zdravstveni sistem*, to je najveći problem. (*Oslobođenje*, 30. 9. 2020).

Kada je u pitanju konceptualna metafora KORONAVIRUS JE LJUDSKO BIĆE, uglavnom se u potkorpusu nalaze metaforički jezički izrazi *živjeti, ući, doći, 'prevariti'*, uz neke izuzetke kao što je metaforički izraz *pandemija hara*, koji ukazuje na konceptualnu metaforu KORONAVIRUS JE LOPOV. U prvi mah, teško je uočiti preslikavanje¹⁶ između domena i teško je shvatiti poveznicu između smrti i lopova. Konceptualna metafora KORONAVIRUS JE LOPOV motivirana je primarnom¹⁷ konceptualnom metaforom VALUED ASPECTS OF EXPERIENCE ARE PRECIOUS POSSESSIONS¹⁸ (vidi Grady, 1999, str. 84). Citat (22) je primjer izravne metafore.

- (22) *Virus mutira da bi "prevario"* izumljeno cjepivo odnosno novi lijek. (*Oslobođenje*, članak, 01. 10. 2020)
- (23) *Koronavirus je*, kako prenose tamošnji mediji, *ušao* i u crnogorsku košarku. (*Dnevni avaz*, 4. 7. 2020)
- (24) *Pandemija u našoj zemlji i dalje hara*, a u posljednjih 48 sati *odnijela je čak 17 života*. (*Dnevni avaz*, članak, 15. 8. 2020)

4. ANALIZA REZULTATA IZ NEZAVISNIH NOVINA

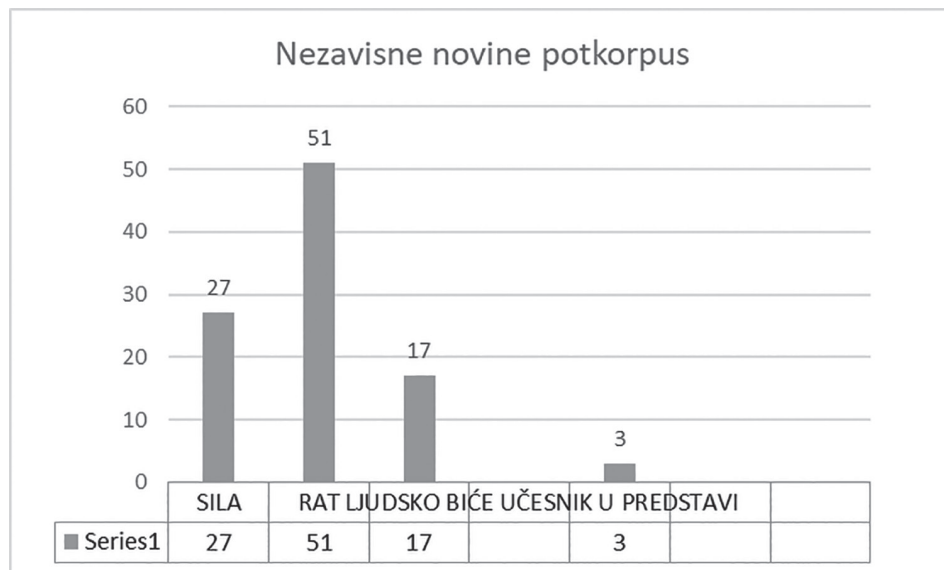
Na osnovu metaforičkih jezičkih izraza, ukupno 98 u potkorpusu, izdvajaju se sljedeće konceptualne metafore: KORONAVIRUS JE SILA, LIJEČENJE OD KORONAVIRUSA JE RAT, KORONAVIRUS JE LJUDSKO BIĆE, KORONAVIRUS JE UČESNIK U PREDSTAVI.

¹⁶ Engl. *mapping*

¹⁷ Primarna metafora je metafora koju učimo samo tako što prirodno funkcioniramo u svijetu. (Kövecses, 2010, str. 88)

¹⁸ VRIJEDNI ASPEKTI ISKUSTVA SU DRAGOCJENI POSJEDI.

Tabela 3

Najčešći metaforički jezički izrazi koji ukazuju na postojanje konceptualne metafore, koja po frekventnosti prednjači u potkorpusu LIJEČENJE OD KORONAVIRUSA JE RAT su: *borbu protiv korona virusa, odgovorila na pandemiju virusa korona, prva linija odbrane od virusa korona, poraženi, samoodbrane, neprijatelj koji je nevidljiv, ali je smrtonosan, uhvatiti u koštac, podleći pritisku, staviti na koljena, ofanziva prošla.*

(25) “Kad je riječ o epidemiološkoj situaciji, stanje nije dobro, ali naš zdravstveni sektor je dobro opremljen i može da se *uhvati u koštac* sa ovim što se dešava”, rekla je Cvijanovićeva novinarima u Banjaluci i zahvalila zdravstvenim radnicima na kojima je najveći teret. (*Nezavisne novine*, 21. 8. 2020)

(26) “Očekivali su da se nećemo snaći i da ćemo *podleći pritisku* koji je zaista bio velik. Nije lako biti premijer u vrijeme kada imate pandemiju svjetskih razmjera koja je mnogo jače ekonomije i države *stavila na koljena*. Mogao sam se i ja za vrijeme pandemije skloniti kao što su mnogi uradili. Mnogi su bili nevidljivi u protekla dva i po mjeseca. Kada su vidjeli da je *ofanziva prošla*, izmigoljili su iz svojih skrovišta i sada kritikuju. Ne patim od kritika, kao što nisam opterećen ni time da me neko hvali”, poručio je Višković. (*Nezavisne novine*, 02. 6. 2020)

Druga po frekventnosti u potkorpusu jeste konceptualna metafora KORONAVIRUS JE SILA, a na istu ukazuju izrazi *širi se*, *novi talas*, *najveće žarište pandemije*, *globalna pošast*.

- (27) Neki tvrde da nas na jesen čeka *novi talas*, ali to je sve za sada u domenu nagađanja. (*Nezavisne novine*, 02. 6. 2020)
- (28) “To je velika kriza i *najveće žarište za širenje virusa*”, kazao je Radončić. (*Nezavisne novine*, 18b. 3. 2020)
- (29) “Ona nije moj ili nečiji izum ovdje, *nego globalna pošast* koja ostavlja katastrofalne posljedice i u razvijenim zemljama kao što su Španija, Italija, Velika Britanija, Švedska, ali i Kina, SAD i Rusija”, rekao je Dodik. (*Nezavisne novine*, 13. 7. 2020)

Treća po učestalosti u potkorpusu jeste konceptualna metafora KORONAVIRUS JE LJUDSKO BIĆE, koja se izdvaja na osnovu sljedećih metaforičkih jezičkih izraza: *vodi*, *taj problem stigao sa Zapada*, *je ušao*, *promijeniti*, *ne remeti*, *‘pojela’*, oprimjerenih u (30), (31), (32) i (33). Primjeri (30), (32) i (33) metonimijski su ustrojani, i to konceptualnom metonimijom ACTION FOR AGENT¹⁹, u smislu da je bolest konceptualizirana kao vršitelj radnje (vidi Kövecses, 2010, str. 181).

- (30) Korona *vodi* BiH u recesiju. (*Nezavisne novosti*, 29. 4. 2020)
- (31) “Ponosan sam na naše ljude. Ali sada više nego ikada važi ona narodna ‘u se i u svoje kljuse’. Mi smo bukvalno otkaćeni od EU i zemalja Evropske unije, koje sa pravom ili ne štite sebe. A, sav taj problem *je stigao sa Zapada*”, poručio je on. (*Nezavisne novine*, 18. 3. 2020)
- (32) Virus korona *ne remeti* pauzu u radu institucija BiH. (*Nezavisne novine*, 31. 7. 2020)
- (33) Korona u maju *‘pojela’* 1, 3 milijarde KM potrošnje (*Nezavisne novine*, 15. 6. 2020)

Konceptualna metafora KORONAVIRUS JE UČESNIK U PREDSTAVI veoma rijetko se upotrebljava za konceptualizaciju virusa.

- (34) On je naveo da je *virus korona stigao* u Republiku Srpsku i da je bilo oko 15 dana vremena da se reaguje i spriječi *scenario* iz Italije, gdje je ogroman broj ljudi dolazio u zdravstvene centre i nije mogao da bude primljen.

¹⁹RADNJA KAO AGENS

U primjeru (34) možemo uočiti postojanje dvije konceptualne metafore, prva je KORONAVIRUS JE LJUDSKO BIĆE, a druga je KORONAVIRUS JE UČESNIK U PREDSTAVI.

ZAKLJUČAK

Analizirajući navedena tri potkorporusa, došli smo do rezultata, sumiranih u sljedećoj tabeli 4.²⁰

Metafore	Večernji list	Nezavisne novine	Dnevni avaz i Oslobođenje	Ukupno
LIJEČENJE OD KORONAVIRUSA JE RAT	42	51	50	143 45%
KORONAVIRUS JE SILA	55	36	27	118 37%
LJUDSKO BIĆE	14	17	14	45 14%
UČESNIK U PREDSTAVI	5	3	2	10 3%
UKUPNO				316

U korpusu je najveći broj metaforičkih jezičkih izraza, ukupno 143, odnosno 45%, koji ukazuju na konceptualizaciju bolesti kao neprijatelja. Na osnovu tih metaforičkih jezičkih izraza može se zaključiti da je dominantna konceptualna metafora LIJEČENJE OD KORONAVIRUSA JE RAT. Zatim slijedi konceptualna metafora KORONAVIRUS JE SILA, na koju upućuju 118 metaforičkih jezičkih izraza. Potom slijedi konceptualizacija bolesti kao ljudskog bića, na koju ukazuje 45 metaforičkih jezičkih izraza i, konačno, konceptualizacija bolesti kao učesnika u predstavi, na koju ukazuje 10 metaforičkih jezičkih izraza.

Za metafore rata motivaciju nalazimo u primarnoj metafori DIFFICULTIES ARE OPPONENTS²¹, koja se može objasniti podudaranjem osjećaja nelagode i napora s osjećajem fizičke borbe (Grady, 1997, str. 291).

²⁰ U sumarnoj tabeli nisu prikazane konceptualne metafore KORONAVIRUS JE TAKMIČENJE i KORONAVIRUS JE ŽIVOTINJA jer nisu prisutne u svim potkorporusima.

²¹ POTEŠKOĆE SU PROTIVNICI

Motivaciju za metafore nalazimo, između ostalog, u našem tjelesnom iskustvu, koje je u korelaciji s načinom na koji doživljavamo svijet.

Najčešće su izvorne domene u tri potkorpusa domena rata, sile, ljudskog bića i predstave. Najvažnija je karakteristika metafore kao retoričkog sredstva skrivanje određenih aspekata i naglašavanje drugih. Svaka izvorna domena naglašava jedan aspekt, dok drugi skriva, pa tako konceptualizacija koronavirusa kao rata naglašava potrebu za disciplinom i poslušnošću, dok skriva individualne slobode i pravo izbora. Takvo preslikavanje naglašava legitimiranje mjera koje vlade donose s ciljem zaštite građana.

Možda bi najjednostavnije bilo objasniti upotrebu ratne konceptualizacije u makijavelističkom smislu da scenarij rata i katastrofe opravdava sve mjere kojima se pribjegavalo s ciljem zaštite života ljudi. Prema tome, metafora rata naglašava opravdanost mjera koje se uvode, a, sa druge strane, skriva druge aspekte kao što su sloboda građana i mogućnost izbora djelovanja svakog pojedinca. Stoga, ne čudi što se Trump na početku pandemije proglasio *ratnim predsjednikom*, a virus je identifikovao kao *nevidljivog neprijatelja* (vidi Carey, 2020).

Metafora rata i metafora sporta naglašavaju isti koncept pobjede i poraza, te postojanja protivnika. Ipak, čini se da je metafora sporta zanemarena i tek se povremeno pojavljuje u korpusu u smislu metaforičkih jezičkih izraza *utrka*, *maraton*, *utakmica*. Kroz prizmu retoričke moći metafora, možemo primijetiti da metafora sporta ne stvara takav eksplicitan okvir ratnog stanja koji oblikuje misli i osjećaje auditorija u smislu širenja panike i straha, ali i slijepa poslušnosti. Zbog toga je konceptualizacija koronavirusa kao neprijatelja, odnosno konceptualizacija pandemije kao ratnog stanja, najčešća prilikom izvještavanja o koronavirusu.

Osim metafore rata česta je i konceptualna metafora KORONAVIRUS JE SILA. Sila kao izvorna domena je shematičan koncept, te u realnosti može poprimiti razne oblike sile kao što su, naprimjer, talasi, vjetar, oluja, vatra itd. Kao i u prethodnom slučaju, upotreba izvorne domene sile naglašava neke aspekte, a skriva druge. Sila kao izvorna domena naglašava nemogućnost kontroliranja same pojave. Sa druge strane, skriva ličnu odgovornost i opravdava broj mrtvih u svijetu, kao i stanje izazvano pandemijom.

Nadalje, u samom korpusu brojne su i metafore personifikacije kojima se koronavirus predstavlja kao ljudsko biće. Konceptualna metafora KORONAVIRUS JE LJUDSKO BIĆE motivirana je primarnom metaforom INANIMATE PHENOMENA ARE HUMAN AGENTS²² (Grady, 1997, str. 288). U slučaju konceptualizacije koronavirusa kao ljudskog bića naglašava se naša pasivna uloga dok pandemija *hara, dolazi, ulazi, brani, ne remeti, vodi, 'jede', stiže*. Personifikaciji se često pribjegava da bi se objasnili apstraktni pojmovi kao što su bolest i smrt, ali i da bi se izbjeglo eksplicitno navođenje agensa kao što je navedeno u primjerima (30), (32) i (33), koji su metonimijski ustrojani. Nije korona *'pojela' 1,3 milijarde KM, niti vodi BiH u recesiju* nego je rezultirala takvim ishodom.

Već smo naglasili da je metafora moćno retoričko sredstvo i da se upotrebom metafore stvara određeni scenarij u javnom diskursu koji postaje prepoznatljiv. U ovom slučaju, kako u obrađenom korpusu tako i u svjetskim medijima, jedan je scenarij postao dominantan, a to je scenarij rata. Stoga i Despot (2020, str. 1) primjećuje da metafora rata dominira javnim diskursom. Efekat koji metafora rata može imati na javno mnijenje je zastrašivanje javnosti. O tome koliko su metafore rata u najmanju ruku demotivirajuće govori i Sontag (1978, 1989). Ona je odlučila napisati knjigu o tome u vrijeme kada je oboljela od karcinoma i iskusila loše posljedice metafore rata na psihičko i fizičko zdravlje. (vidi Sontag, 1989).

Nakon što je uočena štetnost metafora rata u vrijeme pandemije Covida-19, javila se inicijativa za korištenje drugih metafora kojima će se pandemija predstavljati, a nazvana je "The#ReframeCovid collection of metaphors"²³ (vidi Semino, 2021, str. 53). Stoga, zaključujemo da metafore rata, iako najprisutnije u obrađenom korpusu, nisu najbolji izbor za konceptualizaciju koronavirusa.

LITERATURA

Aristotel, 1966. *O pesničkoj umetnosti*. Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika Socijalističke Republike Srbije.

²² NEŽIVI FENOMENI SU LJUDSKI AGENSI

²³ <https://sites.google.com/view/reframecovid/home>.

- Carey, D., 2020. *The Work of Metaphor in the Coronavirus Pandemic*. Dostupno na: <https://mooreinstitute.ie/2020/06/03/the-work-of-metaphor-in-the-coronavirus-pandemic/>. [27. 10. 2020].
- Charteris-Black, J., 2004. *Corpus Approaches to Critical Metaphor Analysis*. 1st ed. Palgrave Macmillan [online]. Dostupno na: [file:///C:/Users/HP/Downloads/\[Jonathan_Charteris-Black\]_Corpus_Approaches_to_Cr\(z-lib.org\).pdf](file:///C:/Users/HP/Downloads/[Jonathan_Charteris-Black]_Corpus_Approaches_to_Cr(z-lib.org).pdf) [19. 12. 2019].
- Charteris-Black, J., 2011. *Politicians and Rhetoric: The persuasion power of metaphor*. 2nd ed. Basingstoke: Palgrave Mcmillan.
- Charteris-Black, J., 2019. *Metaphors of Brexit: No Cherries on the Cake?* Switzerland: Palgrave Mcmillan.
- Despot, K. Š., 2020. “Kako koronavirus mijenja jezik kojim govorimo (I mislimo)?”. *Hrvatski jezik*, (7) 2, str. 1–7. Preuzeto sa: <https://hrcak.srce.hr/240073>. [5. 5. 2021].
- Grady, E. J., 1997. *Foundations of meaning: Primary metaphors and primary scenes*. Doktorska disertacija. University of California at Berkeley.
- Grady, E. J., 1999. “A typology of motivation for conceptual metaphor correlation vs. resemblance”. U: Gibbs, R. W. i Steen, G. J. eds., 1997. *Metaphor in Cognitive Linguistics*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, str. 79–100.
- Hajdarević, D. i Periša, A., 2015. “Znanje i gledanje u konceptualnoj metafori”. U: *Croatica et Slavica Iadertina*, XI/II, str. 285–309.
- Kövecses, Z., 2009. “The effect of context on the use of metaphor in discourse”. U: *Ibérica*, 17, str. 11–24.
- Kövecses, Z., 2010. *Metaphor: A Practical Introduction*. 2nd ed. New York: Oxford University Press.
- Kövecses, Z., 2016. “Conceptual metaphor theory”. U: Semino, E. i Demjen, Z. eds. *The Routledge Handbook of Metaphor and Language*. London – New York: Routledge, str. 13–28.
- Lakoff, G. i sar., 1991. *Master Metaphor List*. University of California at Berkley. Dostupno na: <http://araw.mede.uic.edu/~alansz/metaphor/METAPHOR-LIST.pdf> [1. 1. 2020].
- Lakoff, G. i Johnson, M., 1980/2003. *Metaphors we live by*. The University of Chicago.
- Musolff, A., 2004. *Metaphor and Political Discourse: Analogical Reasoning in Debates about Europe*. New York: Palgrave Macmillan.
- Musolff, A., 2016. *Political Metaphor Analysis: Discourse and Scenarios*. London – New York: Bloomsbury.

- Semino, E., 2021. "Not soldiers but Fire-fighters" – Metaphors and Covid – 19". *Health Communication*, Vol. 36, No. 1, str. 50–58. Dostupno na: <http://doi.org/10.1080/10410236.2020.1844989>. [11. 1. 2021].
- Sontag, S., 1978. *Illness as metaphor*. 1st ed. New York: Farrad, Straus and Giroux.
- Sontag, S., 1989. *Illness as Metaphor and AIDS and Its Metaphors*. New York: Doubleday.
- Steen, G. J. i sar., 2010. *A Method for Linguistic Metaphor Identification: From MIP to MIPVU*. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

LEKSIKOGRAFSKI IZVORI

- Čedić i sar., 2007. *Rječnik bosanskog jezika*. Sarajevo: Institut za jezik Sarajevo.
- Vujanić i sar., 2007. *Rečnik srpskog jezika*. Novi Sad: Matica Srpska.
- Školski rječnik hrvatskog jezika*. Dostupno na: <http://rjecnik.hr/>.

CONCEPTUALIZATION OF CORONAVIRUS IN ONLINE ARTICLES IN BOSNIAN, CROATIAN AND SERBIAN

Summary

The COVID-19 pandemic that broke out in Wuhan in late 2019 has had far-reaching consequences for the whole world. The world, both literally and metaphorically, stumbled into a war against COVID-19. War metaphors and metaphorical linguistic expressions such as *naći se na prvoj liniji*, *boriti se*, *nevidljivi neprijatelj* have flooded the media. The war metaphor has become an inevitable concept in the discourse of world officials and served them as a part of the scenario by which they legitimized and optimized the measures implemented to protect people and their lives.

The paper analyses metaphorical linguistic expressions associated with coronavirus disease. Since the metaphor is not only a linguistic but also a cognitive phenomenon, these metaphorical linguistic expressions indicate the existence of the conceptual metaphor. Thus, it deals with an analysis on two levels: linguistic and cognitive. The research corpus consists of three corpora: (1) in Bosnian, (2) in Croatian and (3) in Serbian language. The first consists of online articles from *Večernji list*, the second from online articles from *Dnevni avaz* and *Oslobođenje* and the third from online articles from *Nezavisne novine*.

The aim of the paper is to determine the dominant conceptualization of coronavirus disease in the above-mentioned articles. The approach to the analysis is cognitive and the method of analysis is the conceptual metaphor theory. In order to check metaphorical linguistic expressions, we will use the MIPVU procedure devised by a group of authors from the Vrije University (Steen et al. 2010: 25-26).

For research purposes, we formulated three research questions the results of which have been in accordance with the expectations. In two corpora listed above, the dominant conceptualization of coronavirus is that of an enemy, while in one corpus the dominant conceptualization of coronavirus disease is that of a force²⁴.

Key words: *coronavirus disease, scenario, conceptual metaphor, metaphorical linguistic expressions, conceptual metaphor theory*

²⁴ Autorica prevela s bosanskog jezika na engleski jezik.